

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Bado riba

Niekaip neišeina iš galvos jau senokai, prieš keletą mėnesių, matytas Eimunto Nekrošiaus spektaklis pagal Franzo Kafkos novelę „Bado meistras“. Keistas tas Bado meistras (įdomus, savitas Viktorijos Kuodytės vaidmuo) – liguistas perfekcionistas, savo badavime įžvelgęs ne tik tobulai įkūnytą meno idėją, bet, ko gero, ir kilnesnės, nors skausmingesnės būties viziją... Tačiau šiuo spektakliu pranešama ir kita žinia – toks ilgas procesas kaip badavimas (kurį galima suvokti nebūtinai tiesiogiai, primityviai) šiuolaikinam žiūrovui, deja, jau nebėra įdomus. Niekas neturi kantrybės stebėti, kaip žvėries narve iš bado miršta žmogus. Tai pernelyg ilgai trunkantis ir labai nuobodus procesas. Visiems kur kas labiau patinka greitai pasiekti malonumus ir atrakcijas, kurių nereikia suprasti, užtenka priimti arba nepriimti.

Taigi Bado meistras šiais laikais atrodo tikra atgyvena. Be to, ką gi šiais laikais reiškia frazė „mirti iš bado“?.. Tinginystė, apsileidimą, socialinę atskirtį?.. Juk miršta iš bado kažkas, ne mes. Afrikos vaikai, Indijos šudros, Černobylio zonų gyventojai – nebūtinai žmonės, ir tai nereiškia, kad čia mažiau kančios. Mirti iš bado visada reiškė tai, kad esame žemės ir gyvūnijos pasaulio dalis, priklausomi nuo savo fiziologijos bei instinktų, sukurti iš dulkės ir dulke pavirstantys. Ir ką gi tu gali pasakyti, žmogau (čia jau iš kito Eimunto Nekrošiaus spektaklio – „Jobo knygos“), argi tu sukūrei dangų ir žvaigždes, upes ir nuožmų begemotą, ką gi tu gali pasakyti – tu, kuris pats esi kūrinys?.. Ar tu gali išgelbėti visus, mirstančius iš bado?.. Užgęstančius neviltyje?.. Negaunančius gyvybės vandens?..

Kad esame kūriniai, mes dažnai pamirštame. Dėl savo paikumo, dėl tuštybės – ne dėl ko nors kito... Toji tuštybė, kuri regisi būsianti amžina (o jos amžius iš tiesų toks trumpas, toks vaikiškas!), mums įperša mintį, kad gyvenimas yra vienas, todėl viskas galima, viskas leidžiama, viską reikia imti – springsiant, apsiryjant, neapglėbiant... Bado, pasninko, stygiaus ir nepritekliaus sąvokas jau kurį laiką pakeitė kitos, aptakesnės, turinčios mažiau skaudaus autentiškumo – socialinė atskirtis, skurdo lygis, išgyvenimas...

O labiausiai mane pribloškė sąvokos „egzistavimas“ metamorfozė: moteriškė „Maximoje“ skundėsi, kad iš savo algos ji tik egzistuoja... Še kad nori. Ir ką čia pasakytų didieji egzistencialistai – K. Jaspersas, Albertas Camus, Arturas Schopenhaueris?.. Turbūt nieko. Ypač pažvelgę į moteriškę – rubilę, dažytomis lūpomis, prie krūtinės prispaudusią tris dėžutes kiaušinių. Ji dar skundėsi, kad ministras gauna kur kas didesnę algą nei ji, o tegu jis išgyvena iš tų trijų šimtų eurų, juk ir jis iš to paties molio...

Iš to paties, ponai, iš to paties. Bet kas tamstai draudžia būti ministru? Eikite, būkite. Ir gaukite tą algą, užuot kvaršinusi filosofams egzistencialistams galvas. Juk demokratija tatau leidžia.

Bet toks mano atsakymas poniai nepatiko. Nes ji jau turėjo atsakymus į savo klausimus, tik reikėjo, kad kas nors juos patvirtintų. Man regis, dėl efekto ji būtų pasakiusi, kad ji ne tik *egzistuoja*, bet ir yra ant *bado ribos*... Ir čia jau nieko negalėčiau jai pasakyti, nes tai, ko gero, tiesa. Kai kurie piliečiai tikrai egzistuoja ant *bado ribos*. Tik kokio bado – nesiimsiu spręsti...tegu sprendžia jie patys.

Renata Šerelytė

Rimaldas Vikšraitis. Iš ciklo „Pavargusio kaimo grimasos“

STALŲ KĖLIMAS

diedai susirenka
prie stalo
ir iššukuoja sruogą
nemigos nakties
lyg burlaiviais
mintim vingiuojančios dūšėlės
čia sustos
čia stos mišku
jų numestos šukelės
ir pasipils bemiegis rūkas
keterom kalvos -

įmigusių vilkų nugarkauliais gamtoj

tėvavardžiai ataidi
kai šaukies
ir gūžtas vilkėms sukantis
per atmintį gūdžiai sulos

ir bus vaikai vardais jų pavadinti
prie vieno stalo bus visi
ir daug tylos.

Jurgita Jasponytė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Bado riba • 2-as psl. Alvydas Šlepikas. Violončelė. Novelė • 4-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė. „Meilė yra širdies alėja“ (Aldona Gustas) • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Birštonas įamžino prie jo išgarsinimo prisidėjusio rašytojo Juozo Tumo-Vaižganto atminimą • 6-as psl. Jadvyga Godunavičienė. Mūsų sužeistos širdys. Eilėraščiai • 7-as psl. Rita Škiudienė. „Ir stok už garbę Lietuvos...“ (5) • 8-as psl. Alvydas Šlepikas. Violončelė (tęsinys)

Kitame numeryje: Antano Vaičiulaičio Jaunojo novelisto premija • Naujos knygos

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radio ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. suteikė 10 000 euro paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

Alvydas Šlepikas

VIOLONČELĖ

Novelė

Tas žmogus, aišku, buvo beprotis, ir Živka nususuko į stoties langą, kad nesusitiktų su juo akimis. Langas apledėjęs ir pro jį nieko nesimato, tik gruodžio vakaro prietemoje mirkčioja kažkokios gelsvai raudonos liepsnelės – matyt, automobilio posūkių signalai. Živka sėdi įsispraudusi tarp dviejų stambokų moteriškių ir jaučiasi visai patogiai, nes apypilnės laukimo salės gaudesys maloniai liūliuoja migdydamas, o paltelis, kad ir beveik rudeninis, pakankamai šildo, jaukiai įsitaisius tarp grįžtančių namo šnekių pensininkių. Beveik nekūrenamame autobuso stoties pastate nuo žmonių kūnų šilumos ir iškvepiamo garo yra pusėtina, tačiau ant palangės rudenį pamirštas alijošius jau seniai sušalęs. Živka nenorėjo sėstis, nes visada žinojo, kad vietas reikia užleisti vyresniems, tačiau dabar buvo beveik jėga įsprausta tarp gausiai apsėdusių palangės suolų žmonių. To priežastis – violončelė. Živka vežasi namo violončelę. Kol kas dar per didelę jai, bet tokia dailią ir brangią. Instrumento futliaras milžiniškas, palyginus su smulkia mergaite, ir gerosios raudonskruostės ponios pagailėjo tokį svorį laikančio vaiko, todėl ji dabar ir sėdi taip jaukiai, spausdama glėbyje savo (nuosavą!) stebuklą – instrumentą, kuriuo mokosi groti, ir kurį taip netikėtai gavo dovanų.

Mergaitei atsibosta žiūrėti pro apledėjusį langą ir ji atsargiai atsisuka – o gal jau bus nuėjęs tas raudonpaltis žmogus kiauromis pirštinėmis ir didele kepure? Žmogus stovi prie autobuso grafikų lentos ir žiūri užvertęs galvą aukštin. Stotyje nėra labai šviesu, bet poros elektros lempučių užtenka, kad perskaitytum aiškiai parašytus grafikus. Živka puikiai įžvelgia ir savąjį maršrutą – Molėtai–Kaniukai 18.30. Tai paskutinis autobusas, ir ji kantriai laukia, nes dar likę penkiolika minučių. Į koki maršrutą spokso tas žmogus, neaišku, nes jo galva užversta pernelyg aukštai ir, ko gero, jis tiesiog žiūri į lubas. Tas apšepęs, ne senas, bet kažkokiu pelėsiu apėjęs žmogus Živkai kelia baimę.

Visi jo judesiai, keista laikysena, visos elgesys kelia baimę.

Staiga jis nusijuokia ir, apsisukęs ant kairės kojos kulno, neria pro autobuso grafikų lentos apačią į kitą pusę ir atsisoja ten. Paskui jis lygiai taip pat, bet jau anoje pusėje lentos (Živka mato tik kojas) vėl apsisuka ant kulno, nusijuokia ir neria atgal. Ir taip – keletą sykių. Ir kiekvieną kartą vis nusijuokia. Živka užsimiršta, kad reikia neišsiduoti, stebėti atsargiai, ji spokso nustebusi ir išsigandusi. Žmogus vėl išlenda iš už lentos ir šį kartą pastebi, kad mergaitė jį seka. Jam to ir tereikia, jis eina artyn ir Živkai šiurpas nubėga per nugarą. Ji neturi kur dingti, kai mato, jog tas beprotis žengia jos link. Živka tik stipriau įsikimba į savąjį lobį – violončelę – ir laukia. Dabar nususukti jau nebegalima, nes neaišku, ką tas darys... Ne- duok Dieve, sumanys užpulti?

Žmogus sustoja priešais Živką ir iš pradžių tik spokso į akis, tarsi norėdamas kažką jose išskaityti, o paskui pakreipia galvą ir pradeda įdėmiai tyrinėti mergaitės laikomą instrumentą, tiksliau – instrumento futliarą, kuriame saugiai slepiasi dailioji violončelė. Aplinkui sėdėjusios ir visą laiką lyg prisuktos tarškėjusios moterėlės prityla. Žmogus patraukė ir jų dėmesį. Kažkuri susijuokia,

bet visos stebi. Žmogus atsargiai, tarytum ko bijodamas, ima tiesti ranką su kiau- ra pirštine. Živka kiek tik gali atšlyja nuo tos rankos. Žmogus paglosto futliarą.

Ką ten turi toje juodoje dėžėje, kaž- kaip gudriai tarsi lapinas klausia žmogus. Ir vėl pakreipia galvą. Živka nežino, ką atsakyti, bet ji nė už ką neatiduos violončelės, net jeigu šitas bandytų atimti.

Nieko, sako ji tyliai, bet tvirtai, tarsi norėdama parodyti, kad nėra nusiteikusi bendrauti su nepažįstamais keistuoliais.

Kaip tai nieko? nusijuokia žmogus. Meluoja.

Živka tyli, o barzdotas ir pilkas, bet, ko gero, visai dar jaunas vyriškis kraipo galvą, keistai vaiposi. Mergaitei tampa dar neįaukiau, ji nežino, kaip elgtis, niekur negali pasprukti, išeiti, instinktyviai suprantą, kad geriau nesivelti į kalbas, nes tada keistuolis gali visai neatstoti.

Cha cha! staiga šūkteli beprotis, pri- versdamas krūptelėti ne vien tik mergaitę. Aš žinau, kas ten yra, toje tavo dė- žėje. Ten slepiasi žmogus? Tiesa? Ji vežasi žmogų, be bilieto, nori parsivežti be bi- lieto. O gal ten lavonas? Tu veži lavoną? Lavoną be bilieto? Prisipažink, sugriežia dantimis žmogus. Prisipažink, ir tau bus sumažinta bausmė. Chachacha, kam la- vonui bilietas? Lavonui dėžėje!

Eik iš čia šalin, eik šalin. Pasitrauk nuo mergaitės, pasitrauk, Balandėli! su- šunka šalia Živkos sėdėjusi moteriškė, ji užsimoja su pirštine ir, tarsi muses bai- dydama, veja tą žmogų šalin. Keista, bet pusprotis apsisuka ir, pranėręs pro gra- fikų lentos apačią, pastoviniuoja anapus lentos, keletą kartų pažiūri pro lentos kampą viena akimi, o paskui ir visai iš- eina lauk pro autobuso stoties duris.

Nebijok, vaikeli, nebijok, čia tik Ba- landėlis, jis nieko bloga nedaro, jis tik šiaip keistuolis, vargšas žmogus, ir tiek, nebijok.

Ne toks jau geras šitas tavo Bala- ndėlis, įsijungia į pokalbį kita moteriškė. Sako, kad kai sudegė Petkevičiaus, to Kim- šiškių ūkininko, tvartai, tai visi įtarė bū- tent jį. Šitą pusprotį.

Bet nieko nepagavo.

Nepagavo, tai nepagavo, bet toks gali padaryt ką nori. Matai, prie vaiko prisi- kabino. Sugalsvok tu man – lavoną dėžėj veži, juokiasi storulė.

Išgąsdino mergaitę brudas.

Čia Navalinskaitė, šita mergytė, iš mūsų krašto, įsiterpia į pokalbį ir trečia. O tai ką tu čia vežies namo, vaikeli?

Violončelę, tyliai išlemena Živka.

Matai, violončelę, stebisi moteriškės.

Aš muzikos mokykloje groju, priduria tarsi teisindamasi mergaitė.

Laikas teka, o pusprotis Balandėlis ne- grįžta. Živka stebi laikrodį, kabantį ant sie- nos ir lėtai žygiuojantį pirmyn. Staiga, tar- si pavargęs tikseti pamažu, laikrodis trakšteli vidine spyruokle, gal kokia šir- dele, ir didžioji rodyklė peršoka iš karto per visą minutę. Oho, nustemba Živka, o jeigu lauktum Naujų metų ir tada rodyklė va taip imtų ir peršoktų per visą minu- tę? Ir jeigu gali peršokti per visą minu- tę, tai kodėl negali peršokti per dvi?

Staiga stoties garsiakalbis krenkšte- li, tarytum nusikosti, pasigirsta geležinis jo balsas: autobuso į Levaniškį, išvyks- tančio aštuonioliką dvidešimt, nebus.

Matai, matai, sujunda moteriškės, tai kaip dabar? Ką dabar daryt? O tu, mer- gaitė, ne į Levaniškį? Ne, aš ne į Levaniškį. Matai, sako, keliai užpustyti, autobusai

klimpsta, neišvažiuoja. Vajetau, vaje- tau, kaip dabar reiks nuvažiuot? Gal kas paveš, reiks sūnui skambint, tai duok Dieve, kad būtų grįžęs iš Vilniaus. Sakyk geriau, kad būtų negirtas. Kažkas nusi- juokia. Šalia Živkos sėdėjusi ir ją apgynusi nuo to žmogaus moteriškė ima rinktis savo krepšius, einu, sako, pasižiūrėsiu, reikia gi kažkaip namo parvažiuot.

Dėmesio, dėmesio, autobuso į Var- niškį, išvykstančio aštuoniolika dvide- šimt penkios, nebus, vėl sutraška stoties garsiakalbis.

Živkai ima darytis nejauku, o kas bus, jeigu kažkur užklimpo ir jos autobusus? Reiks grįžti pas ciocę Genutę. O taip ne- sinori, nes jau atsisveikino, išėjo, o ir Ge- nutė pasakė aiškiai, kad vietos nėra ir atostogoms palikti violončelės Živka negalės. Ak, kad tik būtų tas autobusas. Kaip gera parvažiuoti namo, parsinešti instrumentą ir pagroti juo mamai, Ju- liukui ir mažajam broliukui Simui. Živ- ka groja muzikos mokykloje ir jai seka- si. O dabar, kai mokytoja Aldutė pado- vanojo šitą nuostabų instrumentą – bus dar geriau. Živka tik gros ir gros, ir ją kada nors rodys per televizorių. Nors, žinoma, nebūtinai, bet kai rodo per te- levizorių, tada ir uždirbi pinigų. Živka mano, kad uždirbti pinigų grojant būtų kažkokia beveik neteisybė, nes juk nie- ko nedirbi – tik groji.

Vakar Živka aplankė mokytoją Al- dutę, kurios nebuvo mačiusi porą mė- nesių. Mokyklos direktorius priėjo ko- ridoriuje prie Živkos ir sako: nueik, mie- loji, pas mokytoją Aldutę į namus Ma- loniojon gatvėn. Ji tavęs laukia.

Nuėjusi pasibeldė, tada išgirdo už durų kažkokį garsą, lyg kažkas barkšte- lėjo, gal nukrito, ir stojo tylą. Živkai buvo keista, kad taip ilgai tylą, ji norėjo dar kar- tą pabelsti, bet svyravo, o gal reikia ap- sisukti ir tiesiog eiti šalin – direktoriui pasakys, kad durys buvo uždarytos. Ta- čiau tada buto durys tyliai prasivėrė ir išniro sena senučiukė, tokia mažytė, tokia susiraukšlėjusi, kaip netikra.

Labą dieną, ištare Živka. Aš atėjau pas mokytoją Aldutę.

Senutė lyg nusišypsojo, lyg suėpsėjo raukšlėta burna ir pravėrė duris plačiau. Živka įėjo ir apsidairė po prietemoje skendintį prieškambarį. Eik paskui mane, pasakė senučiukė. Tada jiedvi praėjo ilgu siauru koridoriu, ten pasisveiki- no su mažiausiai dar dviem moteriškėm, kurių viena tarsi vilkėjo vienuolės ap- darą. Koridoriui pasukus į kairę, senutė praskleidė kuta is papuoštas dukslas užuolaidas, gražiai parištas aksominiais kaspinais – jos čia, matyt, kabėjo vieto- je durų. Atsivėrė didokas kambarys, ku- rio centre stovėjo plati lova su baldaki- mu, o toje lovoje, pusiausėda, apkaišy- ta gėlėmis pagalvėmis ir pagalvėlėmis gulėjo mokytoja Aldutė.

Ačiu, sesute, pasakė mokytoja, nu- stebindama Živką, nes sunku patikėti, kad toji duris atvėrusi ir ją čia atlydėju- si senučiukė galėtų būti mokytojos Al- dutės sesuo. Prisėsk, mieloji... Tiesiai ant lovos... Noriu... pasižiūrėti... į tave... Aš tave visada taip mylėjau... Linkiu tau, vaikeli, visokios sėkmės gyvenime... Tu tokia... talentinga... kaip gaila, kad turi- me atsisveikinti...

Jūs išvykstat? paklausė Živka.

Išvykstu...

Senučiukė atnešė padėkliuką su ar- bata ir sausainiais, buvo keista, kad ji ne- išlaisto tos arbatos.

Šiandien, Živka, paskutinis mūsų susitikimas, pakviečiau tave, nes noriu...

Mokytojai kalbėti darėsi sunkiau ir sunkiau, jos balsas vos galėjo pasiekti Živ- kos ausis.

Apkabink mane, prašau, pasakė mo- kytoja ir bandė ištiesti rankas, tačiau, ma- tyt, tai buvau jai pernelyg sunku. Živka

Rašytojas, poetas, dramaturgas, režisie- rius Alvydas Šlepikas – šįmetės Antano Vaičiulaičio premijos, skiriamos už ge- riausią novelę, išspausdintą „Metų“ mėn- raštyje per dvejus metus, laureatas. Apie šios premijos įteikimą ir vakarą, skirtą An- tanui Vaičiulaičiui pagerbti, skaitykite kitame „Kultūros“ numeryje. O dabar siūlome susipažinti su novele – laureate.

pasilenkė ir apkabino mokytoją. Ji pajuto bjaurų kvapą, sklindantį iš ligonės bur- nos, bet stengėsi neišsiduoti.

Jos kurį laiką kalbėjosi, Živka stengėsi netylėti, ji suprato, kad mokytoja nori klausytis, ir šiek tiek kūrė, kad mokyto- jai būtų įdomiau. Bet nedaug. O tada ir atsitiko tai, už ką Živka net nežinojo, kaip atsidėkoti; mokytoja Aldutė padovano- jo savąją violončelę. Visa ta dovanojimo ceremonija buvo labai iškilminga, susi- rinko į kambarį ir kitos seserys, kurių mo- kytoja turėjo net keturias, jos visos lin- kėjo Živkai daug groti ir visko visko, kas geriausia, bet ypač – Dievo palaimos. Iš šalies, ko gero, tai galėjo atrodyti net ko- miška. Živka laikė rankoje smičių ir iš ne- kantros net virpėjo. Ji taip norėjo parsine- šti instrumentą ir pabūti su juo viena. Svajonė turėti violončelę taip netikėtai išsipildė, kad Živka pamanė, gal tikrai čia artėjančių šv. Kalėdų stebuklas.

Tačiau kai parsinešė instrumentą pas ciocę Genutę, ši ne tik kad neapsidžiau- gė, bet net nesuprato, kam toks didelis gremėzdas reikalingas. Ne, negalėsi jo čia palikti. Jeigu nori turėti – vežkis namo, kaip nukirto ciocė.

Ei, mergaite! Navalinskaitė! Ar gir- dėjai, ir mūsų autobuso nebus.

Živka net krūpteli, išvydusi šalia sa- vęs iš matymo pažįstamos moteriškės veidą. Mergaitė, matyt, buvo užsnūdusi – stotis beveik ištuštėjusi, o laikrodis rodo pusę septynių.

Važiuojam, sako moteriškė, Ado- mas nuveš su savo autobusiuku.

Živka stojasi, ima sunkią violončelę ir eina paskui moterį. Gatvėje jų laukia didžiulis vyras, jam iš burnos virste virsta garai, tarsi iš krosnies dūmai.

Moterėlė su pirkiniais įsitaiso auto- busėlio salone, šalia kažkokių dėžių, ten vyriškis įkelia ir violončelę. Živkai bai- su net ir trumpam atsiskirti su savo tur- tu, bet ji mato, kad jos instrumentą žmo- gus deda atsargiai ir net gal pagarbiai, o vietos šalia tikrai nėra, todėl ji lipa pro priekines dureles prie vairuotojo. Sėdė- ti kabinoje ir žiūrėti tiesiai į kelią yra, su- prantama, šimtą kartų smagiau, bet šiandien ji vis dėlto norėtų būti šalia vio- lončelės. Kad tik greičiau namo, kad tik greičiau.

Tai kodėl gi sėdi ir tyli, nieko nesa-

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

kai, jeigu ne Žvinienė, tai taip ir būtų likus stoty. Gerai, kad pasakė, kad tu iš Batėnų. Kur būtų nakvojus, klausia vairuotojas.

Pas ciocę, tyliai sako Živka.

Aaa, pas ciocę... O tai iš kur čia šitas instrumentas? Toks didelis, tai brangus gi.

Mokytoja padovanojo, sako Živka ir supranta, kad jos pasakymas nuskamba netikrai ir keistokai. Tarsi melas. Živka nemeluoja, bet jaučia, kad ima raudonuoti, gerai, kad tamsu, tik, apšviestos priekinių mašinos žibintų, kibirkštelėmis skrieja snaigės.

Tai tavo mama – Vilma?

Taip, taip, Vilma, čia didžioji Vilmos mergiotė, sako Žvinienė, nespėjus Živkai net prasižioti.

O koks tavo vardas?

Živilė.

Živilė... Živilė... H... Živilė... beveik nusijuokia vairuotojas, ir Živka norėtų, kad daugiau jos nieko neklausinėtų. Živilė buvo mano sugalvota Ugnytei duot, bet žmona užsispyrė – bus Ugnytė, bus Ugnytė. Tegu būna Ugnytė. Ugnytė irgi gražus vardas, dabar kai laksto tokia kaip tikrai jau ugnis, ne vaikas, tai labai ir tin-ka – Ugnytė. Bet aš norėjau Živilės. Živilė – man gražu.

Vairuotojas pasisuka į Živką ir šypsodamasis mirkteli jai. Draugiškai. Živ-kai pasidaro gera, kad yra kažkokia Ugnytė, kuri galėjo turėti jos, Živkos, vardą, ir kad jos vardas kažkam patinka, ir ji jau nieko nebegalvoja, nurimsta, tiesiog žiūri į apšviestą kelią.

Aš tavo mamą gerai pažįstu, oj kokia buvo mergiotė diskotekose, ojoj – smagi. Labai smagi. Jaunesnė už mane gal penkeriais metais...

Kur jau ten nebus smagi, – juokiasi kažkokiu kosinčiu juoku Žvinienė. Jum, vyram, tai katroj tik pusbledė, tai jau ir smagi. Žinau, žinau, sakė man ne viena, kad ir Adomas – tujei, Adomai, mindei atolą pas tą Vilmą. Jum kad tik pabledavot, o paskui vaikai ir neaišku kieno, kiekvienas kito.

Nu, ką čia šneki, Žvinien, koks jau ten bledavojimas, kad mergiotei su ranka už subinytės šokiuose grybštelsi, tai ar čia baisi bledstva?

Vairuotojas ir moteriškė nutyla. Vairuotojas gal pasijaučia nejaukiai, kad prie mergaitės taip kalba su ta kaimo gandoneše. O Živka tuo metu stebi vairuotojo Adomo rankas, ramiai laikančias autobusėlio vairą. Tos rankos tokios didžiulės, kad Živka staiga pagalvoja: jei-gu šitas žmogus paimtų viena ranka, pasisodintų ją, Živką, į saują, tai galėtų tiesiog kaip krepšinio kamuolį mesti į krepšį.

Seniai nemačiau tavo mamos... O kaip tas jos... draugas, kur pas jus gyvena, tas Pocius?

Nėra jo, sako Živka. Ji norėtų pasakyti, kad ir gerai, jog nėra, gerai, kad patėvis išvažiavo Norvegijon ir dingo. Dar truputį rašė, bet paskui pasibaigė ir laiškai. Mama verkė, o Živka nieko nesakydama džiaugėsi, nes patėvis jai nieko gera nebuvo davęs, nieko. Tik girtas nugriūdavo kieme, smirdintis, o motina šaukė – ir gulėk tu, ir gulėk toj baloj, gal pastipsi. Bet mergaitė žinojo, kad tik dabar taip sako mama, paskui ir vėl bus patenkinta, glaustysis prie to Pociaus, tikės jo pasakom apie atostogas Sartuos, prie ežero, kur kažkoks draugas dirba poilsinės prižiūrėtoju ar kuo ten. Živka eidavo su Juliuku ir vilkdavo patėvį namo, į vidų, kad nesušaltų lauke. Iki lovos nereikėdavo tempti, paguldydavo prie durų, svarbu, kad užsidarytų. Paskui ateidavo kokie nors patėvio draugeliai, atsinešdavo lauktuvių, įkeldavo Pocių lovon, Živkai ir broliui Juliukui duodavo do-

vanų – dažniausiai snikersų arba čipsų. Mama juokdavosi, jie pasileisdavo muziką, vaikai eidavo miegoti.

Tą jos Pocių, kažkas sakė, Norvegijoje kalėjiman pasodino, o Vanciūtė lyg girdėjus, kad jau ir gyvo nebėr – lyg papjovė jį ten kažkokie albanai, – sako Žvinienė.

Živka nežino, kas tie albanai, bet jai vėl ima darytis baisu. Negi gali būti tiesa, kad patėvį kažkas papjovė. Ėmė ir papjovė – už ką? Nieko gera tas Pocius Živkai nėra padaręs, bet nieko ir labai blogo. Daugiau gero negu blogo. Staiga prisimena mergaitė – o Mulkis? Kaipgi Mulkis? Tai patėvis Mulkį atnešė. Mama nenorėjo jo laikyti, kas jį maitins, kas juo rūpinsis, ar tau Džimio neužtenka – klausė ji Pociaus, bet baltas, dailus šunelis jau buvo atneštas ir vaikai jau jį glostė

pinigų, tai pasitvarkyk gyvenimą, pasi-taupyk, tėvais pasirūpink, bet ne – reikia gerti, gerti, gerti, o paskui gulėti, atsi-prašant, apsimyžus. Ir niekas gi nesako, kad tu visai negerk – jeigu sveikas žmogus, tai reikia išgert, bet ir saikas gi turi būti. Ne. Saiko nėra. Nėra saiko pas juos, nors tu užmušk – rodos, kad saldu ten ta degtinė kaip medus. Va, kad ir šita, tarp mūsų kalbant, Vilma, taigi jau trečią vaiką turi, tai kai važiavo gimdyt, tai tiesiog, sako, kad išvežė iš baro, sako – vandenys tiesiog bare nubėgo, tai tu girdėjai – paštalėj būtų girta pagimdžius.

Staiga karštis muša Živkai į galvą. Juk tai apie jos mamą, apie jos mamą ta senė kalba.

Netiesa, netiesa, melas, tu meluoji, tu bjauri, sena melagė! sušunka pasisukusi į autobusiuko saloną Živka. Mano

Antano Sutkaus nuotr.

mamą iš namų greitoji išvežė, iš namų! Ašaros kliusteli mergaitei iš akių ir ji ima verkti, norėtų susilaikyti, bet negali, tik šluosto ašaras ranka ir kūkčioja.

Ir kaipgi neverksi: kai mamai pasidarė negerai, kai pradėjo skaudėti, Pociaus nebuvo namie, mama pradėjo šaukt ir dejuot, Juliukas išsigando, už sofos pasislėpė, o ji, Živka, bandė mamą gelbėti, bandė padėti, tik nežinojo kuo. Kviesk greitąją, skambink greičiau greitajai, sakyk, kad mamai sąrėmiai prasi-dėjo. Tada skambino, tik negalėjo aiškiai nupasakoti greitosios moteriai, kaip privaži-uot, o mama irgi jau pasakyt negalėjo – taip jai skaudėjo. Bėgo Živka tada pasitikt greitosios prie pagrindinio kelio, o tai koks pusė, daugiau, kilometro. Tada stovėjo prietemoj, dairės ir baisu buvo, kad tik nenumirtų mama, o greitosios kaip nēr, taip nēr, pagaliau pasirodė, bet nepamatė mergaitės, pravažiavo, tada Živka bėgo šaukdama iš paskos tai greitajai. Greitoji apsisuko, sugrįžo, pamatė mojuojantį vaiką, paėmė ją. O paskui išvežė mamą, ir viskas buvo gerai. Močiutė Bružienė tada atėjo ir buvo su ja ir Juliuku porą dienų. Kol atsirado patėvis. O paskui mama ir Pocius parsivežė namo mažąjį broliuką. Tokį juokingą. Ir visiems buvo linksma, tik Pocius susimušė tada su tokiu Zdaniu, bet čia kita jau pasaka. O šita Žvinienė meluoja, visi viską išsigalvoja apie jos mamą. Živka žino, kad ir jos nekenčia visi. Net mokykloje nekenčia ir visaį pravar-džiuoja, bet Živka nebijo tų pravar-džiuotojų. Ir tik muzikos mokykloje ji at-

sigau-na, nes labai mėgsta groti.

Nu, neverk, neverk, mieloji, nurimk, čia visai ne apie tavo mamą, visai apie kitą Vilmą. O tu, Žvinien, irgi proto tu-rėk, pasako vairuotojas Adomas ir nutyla. Dabar tyli visi, tik protarpiais visai nenorėdama sukukčioja mergaitė. Tačiau nebeverkia. Ūžia motoras ir apšviestos lekia snaigės, greičiau ir greičiau. Ten, kur nesiekia šviesos spindulys, dabar visiškai tamsu.

Staiga, tarsi iš niekur, priešais mašiną išnyra stirna, ji metasi skersai kelią, Adomas kerta ant stabdžių, automobilis slysta, tačiau nuo stabdžių smūgis stiprus, Živkai diržas gana stipriai sumuša krūtinę. Kažkas subilda autobusėlio salone. Šūkteli Žvinienė. Mašina sustoja. Ir tada priešais autobusėlio nosį prašuo-liuoja dar pora stirnų, pora šešėlių.

Adomas sunkiai kvėpuoja, Živka atsisuka į saloną.

Laikau, laikau tavo kontrabosą, sako Žvinienė.

Ar tamsta nesusimušei, klausia vairuotojas.

Ne, nieko, tik čia kažkokie tavo viedrai išsilakstė, sako moteriškė.

Trauk velniai tuos viedrus.

Adomas išlipa, eina į mašinos priekį, apsidauro, pastovi, nusispjauna ir vėl įsėda į vidų.

Stirnos... bet taip iš niekur... Lyg kliudžiau, bet, matyt, kad nesmarkiai... nubėgo... Tu – gyva? klausia Živkos.

Gyva.

Dar kiek, ir būtų buvę žvėrienos, sako Žvinienė.

Aha, žvėrienos... geriau nereikia tokios žvėrienos, ne vienas jau užsimušė, nes taip išlenda iš tamsos, taip iš neaišku kur, o smūgis tai, sako, būna stiprus. Baisiai stiprus, jeigu lengvoji, tai tiesiai salonan įlekia, mirtis garantuota, geriau nereikia tokios žvėrienos...

Toliau važiuoja dar lėčiau, Živka vis stengiasi žiūrėti į tamsą ir jeigu pamaty-tų, ji iš karto perspėtų Adomą, bet daugiau nei stirnų, nei jokių kitokių žvėrių nebėra.

Artėjant prie miestelio, vėjas, rodos, aprimsta, pusto mažiau.

Autobusiukas sustoja už posūkio prie kapinių.

Va, dabar mes su ponia važiuojam tuo keliu, o tau čia lipti, bet ar tikrai tu nueisi, nuvežčiau, tik labai neturiu laiko ir užpustyta gal.

Aš pas močiutę Bružienę pernakvo-siu, sako Živka. Ji čia, netoli kapinių gyvena.

Aha, Bružienė ateina pas jus? klausia Žvinienė. Dar gyva senė? Ot tai stipri.

Gyva, gyva, ateina, sako Živka. Ir jai keista, kad Žvinienė vadina sene jų močiutę, kai pati, Živkos akimis, yra tokia pat sena.

Ar tikrai čia pernakovsi? klausia Adomas. Neik namo, nes toli, užpustyta, o tavo nešulys didelis, sunkus.

Gera, sako Živka, aciū, kad pavežėt.

Živka išlipa, Žvinienė padeda jai iškelt violončelę, sako viso gero, Živka taip pat sako viso gero, ir autobusėlis nuvažiuoja.

Tamsu, tačiau kiek pastovėjusi mergaitė ima gana gerai viską matyti, nes sniego nemažai, jis šviežias, baltas, jis pats spindi, tarytum fosforinis. O ir ramiau čia, vėjas beveik nurimęs, Živka pakelia akis ir išvysta žvaigždes, kurios ryškiai, aiškiai spindi padangių erčiose. Miestelyje šen bei ten dega langų šviesos, šalia kapinių esantys elektros žibintai taip pat ryškiai plieskia. Tylu, tik retkarčiais suloja šunys.

Eiti pas Bružienę Živka nenori, todėl, kad žino – močiutė anksti eina miegoti ir dabar jau reiktų ją budinti, o budinti

Nukelta į 8 psl.

Aldona Gustas. Svajonių scena I. 1977 m.
Drobė, aliejus. be 50x60 cm, su 53,1x63,1 cm.

Aldona Gustas. Mergaitė su pagalve. 1987 m.
Drobė, aliejus. be 24x30 cm, su 26x32,6 cm.

.Aldona Gustas. Žasų mergaitė. 1982 m.
Drobė, aliejus. Matmenys 24,4x30,1 cm.

„Meilė yra širdies alėja”

Virginija Babonaitė-Paplauskienė

Prieš pat Poezijos pavasario šventę Maironio lietuvių literatūros muziejuje, Kaune, buvo atidaryta lietuvių poetės, dailininkės Aldonos Gustas, gyvenančios Berlyne, paroda „Mano vaikystės Lietuva”, kurią atvežė ir eksponavo artimai su dailininke bendraujanti galerijos „Aukso pjūvis” savininkė Lolita Vyžintienė.

2015 metais Kaune pradėtas rengti menininkės parodų ciklas, atveriantis langą į poetės kūrybinį pasaulį. „Aukso pjūvio” galerijoje buvo surengta paroda „Mano vaikystės Lietuva”, piešinių paroda „Esu gamtos dalis...” buvo parengta 1994 metais Berlyne vykusios parodos „Moterys su burnomis” („Mundfrauen”) pagrindu ir eksponuota Nacionaliniame Kauno dramos teatre (parengė „Aukso pjūvis”); 2015 metais gruodžio mėnesį, bendradarbiaujant su galerija „Aukso pjūvis”, A. Gustas tapybos paroda buvo surengta Berlyno Šv. Jadvygos kalno ligoninėje. Maironio muziejuje lankytojai pamatė ne tik A. Gustas paveikslus, bet ir susipažino su jos išleistomis knygomis. Poetės kūrybinis derlius – daugiau nei dvidešimt knygų, eilėraščiai išversti į įvairias kalbas ir įtraukti į beveik šimtą antologijų. Už kūrybinius nuopelnus menininkė apdovanota Rahel Varnhagen von Ense medaliu, Vokietijos Federacinės Respublikos kryžiumi, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medaliu.

Lietuvių žmonėms jos kūrybą atvėrė Vytautas Karalius ir Giedrė Paplonskytė-Bartelt. Į lietuvių kalbą išvertė ir išleido knygas „Briedžiai mano broliai” (1983), „Simbiozės moterys” (1993), „Eilėraščiai. Proza. Piešiniai” (1994), „Jetzt. Dabar” (1998). kartu su poetu Juliumi Keleru – „Dviese apie meilę” (2014), „Padovanok man obuolį iš anapus” išėjo praejusiais metais.

Aldona Gustas (Gustaitė) gimė 1932 metais Karceviškių kaime (Šilutės raj.), tėvas dirbo policijoje ir buvo kilnojamas iš vienos vietos į kitą. Jaunutę Aldoną nuo vaikystės pakerejo Žemaitijos miestų miestelių, kaimų kaimelių gamta ir žmonės. Kartu su tėvais persikėlė į Vilnių, kuris žavėjo architektūra ir „dainuojančiais”, o ne „kalbančiais” žmonėmis. Istorinės pervartos sujaukė ramų šeimos gyvenimą – pirmoji sovietų okupacija, vėliau vokiečiai, karo neramumai privertė pasirinkti nežinią ir išvykti iš namų. A. Gustas prisimena tos kelionės vargus ir ypač – skaudžiai išgyventus tėvo suėmimus ir tardymus. Jam taip ir nepavyko ištrukti iš rusų kareivių nagų – buvo išvežtas nežinoma kryptimi. A. Gustas kartu su motina ir mažu broliuku pasiekė Vokietiją. Mokėsi vokiečių kalbos, lankė Kiūlnsborne mokyklą.

A. Gustas iš tėvo paveldėjo lakią vaizduotę, iš motinos – žodžio tikslumą. Mokykloje ją traukė dailė, tačiau ypatingas kūrybines pamokas gavo iš savo vyro, gimusio 1913 metais Rygoje – George Holmseno. Jis 1933 metais atvyko į Vokietiją studijuoti literatūros ir istorijos Berlyno universitete. Istorinės pervartos paliko skausmingus pėdsakus ir jo biografijoje – privalėjo atlikti karinę tarnybą, matė karo baisumus, neteko daugelio artimų draugų. G. Holmsenas išsiskyrė meniniais polinkiais, tačiau kaip istorikas, rašydamas knygas, buvo tikslus, konkretus,

rėmėsi dokumentiniais šaltiniais. Literatūra, muzika, menas buvo jo gyvenimo neatsiejama dalis. Kiekvieną vakarą skaitė žmonai poeziją, abu klausėsi klasikinės muzikos.

B. G. Holmstenas piešė ir Aldoną ragino kurti. Vyro dėka Aldona pažino geriausią pasaulinę klasikinę literatūrą, pamėgo Hoelderliną, Traklį. A. Gustas vaizduotė, žodžio grožis, linijų tekėjimas padedant vyrui buvo išlaisvinti. Rimtai susidomėjusi daile, iš bibliotekos parsinešdavo knygas ir gilinosi į meno paslaptis. Mokykloje išmokusi piešimo pradmenų, vėliau mokėsi pas Norstą Strempelį ir Matthiasą Kooppelį. Ji rašė: „Aš tapau apsupta ramybės, galėjau išlaisvinti savo fantaziją. Prasidėjo ieškojimo kelias”.

A. Gustas debiutavo 1962 metais, išleisdama pirmąją poezijos knygą, o 1970 metais tapo žinoma kaip dailininkė. Jos asmeninės parodos vyko ne tik Vokietijoje, bet ir kitose šalyse. Ji aktyviai dalyvavo moterų veikloje, ragino ir rūpinosi, kad moterys publikuotų savo kūrybą. A. Gustas ir rašytojo Giuntero Grasso iniciatyva 1972 metais buvo suburta menininkų grupė „Berliner Malerpoeten”, kuriai priklausė Giunteris Grassas, Kurtas Muhlenhauptas, Giunteris Brunas Fuchsus ir kt. A. Gustas joje buvo vienintelė moteris-kūrėja. Menininkus jungė dvigubas talentas – tai buvo rašantys dailininkai ir piešiantys rašytojai. Niekur pasaulyje nebuvo tokios panašių pomėgių sutelktos grupės. Goethes institutas ir Berlyno miesto senatas rėmė grupės darbus. Parodos buvo surengtos Briuselyje, Rotterdame, Insbrucke ir kt., išleisti parodų katalogai.

Apžvelgiant A. Gustas kūrybinį kelią, drąsiai galima teigti, kad eilėraščiai – tapybiški, o paveikslai – poetiški. Paveiksluose vizualizuojami jos poetiniai tekstai. A. Gustas gyvenimo šerdimi, aplink kurią sukosi pasaulis, tapo MEILĖ. Pagrindinis kūrybos leitmotyvas – jautrioji juslinė, psichologinė, vizualinė meilė. Poetinėje droboje sužėri vaikystės prisiminimai, atsiveria subrendusios moters pasaulis, visomis varšomis suspindi gyvenimo grožio persmelktas jausminis pasaulis. Eilėraščiuose pulsuoja meilė Tėvynei Lietuvai, meilė artimui, savo vyrui. Gamta, natūralumas įkvepia kūrėją. Knygoje „Dviese apie meilę” ji lakoniškai, trumpais sakiniais suformuluoja savo meilės koncepciją. „Meilė yra žodžių rimtis”; / „Meilė yra skausmo uoga”; / „Meilė yra skrodžiantis žvilgsnis”; / „Meilė yra kūnų dešifravimas”; / „Meilė yra širdies dūžių naktis”; / „Meilė yra gilus šuliny”; / „Meilė yra pasaka burnai”; / „Meilė yra paukštis prie durų su erelio snapu”; / „Meilė yra kryžius gyvenimo jūroje”; / „Meilė yra širdies buriuotoja”; / „Meilė yra aukštikalnėje sudužęs žodis”; / „Meilė yra kvapo gnaužytoja”; / „Meilė yra rimta laike”; / „Meilė susideda iš gyvenimo trupinių”; / „Meilė yra atviras ežeras su užsivėrusiom rožėm”. (Tekstas iš knygos „Dviese apie meilę”).

Meilė tampa centrine ašimi ir knygoje „Jetzt. Dabar” bei knygoje „Eilėraščiai. Proza. Piešiniai”. Pastarosios knygos poetiniuose prozos tekstuose – cikle „Simbiozės moterys” rašoma: / „Simbiozės moterys yra savo genų aukos. Jos paradoksų moterys, gerąją prasme naujos moterys žmonėms.” / „Simbiozės moterys – žemės pilietės, bet jos valgo kasdien utopijų duoną ir kartu su dangaus keturiom kryptim išranda žaibus Amūrai ir Tau”. Kiekvienas poetės tekstas – kaip gaivus meilės šaltinis. A.

Gustas teigia: „Aš vaizduoju ir moterį-sfinksa, kuri elgiasi labai santūriai. Rašant meilės eilėraščius man labai svarbu naujumas, nauji, negirdėti žodžiai.”

A. Gustas unikalaus, savito stiliaus kūrėja – rašo verlibru, nenaudodama kablelių ar taškelių, vienintelė grafinė priemonė – punktyrinė linija (pauzė). Poetė teigia, kad gyvenime kaip ir gamtoje nėra pabaigos, viskas juda ir sukasi ratu, todėl negalima dėti taško – jai tai lygu mirčiai. Poetė tarsi mėgaujasi, skanauja žodžius. „Poezijos žavesys slypi tame, kad tarsi atsiduodi žodžiams”. Ji žaidžia žodžiais, kuria lig tol negirdėtas metaforas, palyginimus. Metaforų netrūko ir jos gyvenimo kelyje. Išvykdama iš Lietuvos ryškiai prisimena didelį laikrodį stotyje – tai buvo ženklas, jog prasideda nauji laikai.

Muziejuje eksponuojamos parodos „Mano vaikystės Lietuva” darbai sukurti 1974–1990 metais. Šio ciklo pagrindiniu objektu tampa pati menininkė – mergaitė šviesiais plaukais, keliaujanti savo užmigusios vaikystės sapnuose. Jos pasakiškai naivaus, paprastai vaikiško ir jau bebundančio pasaulio atspindys yra supanti erdvė, tiksliau – tai, kas giliai slypėjo širdyje. Tai ir lietuviško kaimo vaizdai („Žasų mergaitė”), svajonių, lakios fantazijos vaisiai („Gulbių medis”, 1974), („Svajonių scena I, III”, 1977), o kartais susapnuoti meilės vaizdiniai („Sapnuose”, 1984), („Mylimieji I”, 1986). 1975 metais išėjo jos 11-oji poezijos knyga „Oro narvai: mano vaikystės Lietuva”, kurioje poetė grįžta į savo vaikystės namus, į savo svajonių Lietuvą. Vaikystė jai – „kaip kregždės giesmė“, kaip maža sraigė, boružėlė ant lapo, dobilo žiedas, vaivorykštės lankas”... „Mano vaikystė/ kaip rasa/ kurią su pelėdžiukais/ dalijuosi/ mano vaikystė/ kaip paukštė/ be perstojo/ giedanti/ mano vaikystė/ kaip kregždės giesmė/ į Šysą/ krentanti/” – iš knygos „Briedžiai mano broliai”.

Maironio namuose eksponuojama paroda „Mano vaikystės Lietuva” tarsi iliustruoja šios knygos tekstą. Knyga „Briedžiai mano broliai” įsupa skaitytoją į švelnią Tėvynės ilgesio skraistę, pakeri jautriais pulsuojančiais meilės ženklais. „Lietuviškam kaime kur/ išvydau pasaulį/ Tiek tebuvo gyventojų/ Kad jie tilpo/ Visi/ Viename kambary/ Bet man/ Jie buvo/ Visa žmonija/ O ką tada/ Iš jų išmokau/ Ir šiandien/ Padeda gyventi.”

A. Gustas pirmąjį eilėraščių sukūrė būdama 26-erių. Negalėjusi užmigti dėliojo mintis ir tarsi kažkas pastūmė iš lovos – sėdo ir užrašė. Taip gimė pirmas eilėraštis. Taip prasidėjo jos kūrybinis kelias vokiečių kalba. Lietuvių kalba išsityrynė iš atminties – sąmonėje įsitvirtino vokiškas mąstymas. Tačiau jausminį pasaulį daugiau sieja su lietuvybe. Dabar, kai poetė išleidusi daugiau nei 20 knygų, ji teigia: „Be poezijos aš negaliu gyventi”. Dar kartą norėtusi pabrėžti, kad jos poezijoje tai, kas atsinešta iš vaikystės. „Kai/ su beržais/ ir sraigėmis/ draugavau/ kai žvirbliais ant pečių/ po vėjuotus miškus bėgiojau/ kai beržai/ ir sraigės/ man giminės buvo/ kai visiems/ dar atrodžiau/ maža mergaitė/ jau tada/ kartais pajausdavau/ kažką amžiną”.

Maironio lietuvių literatūros muziejaus vardu noriu padėkoti poetei, dailininkei Aldonai Gustas už padovanotą paveikslą – autportretą bei už suteiktą galimybę priglusti prie magiško, kerinčio, pulsuojančio tyra meile gaivaus poetinio šaltinio. Padėkos žodžiai – Lolitai Vyžintienei už parodos „Mano vaikystės Lietuva” eksponavimą. □

Birštonas įamžino prie jo išgarsinimo prisidėjusio rašytojo Juozo Tumo-Vaižganto atminimą

Algis Vaškevičius

Birželio 10-12 dienomis prie Nemuno esantis Birštonas šventė 170-ąsias kurorto įkūrimo metines, nors miestelis istoriniuose šaltiniuose paminėtas dar 1387 metais. Po Žalgirio mūšio Birštonas tapo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto medžioklės plotais – čia buvo medžiojami stumbrai. Miesto teisės jam suteiktos 1539 metais. 1549 m. Žygimantas Augustas Birštoną užrašė Barborai Radvilaitei, bet pasibaigus Jogailaičių dinastijos valdymui ir augant netoliese įsikūrusiems Prienamams, miestelis pradėjo nykti, nukentėjo per karus su rusais ir švedais.

Miestas kaip kurortas pradėjo atsigaivinti 1846-aisiais, kai imtasi tirti čia esančius druskingus šaltinius. Po kelerių metų pradėtos statyti gydyklos ir namai besigydantiems, atsirado rusiškųjų ir šveicariškųjų vilų. 1924 metais Lietuvos Raudonasis Kryžius išipareigojo modernizuoti kurortą, įrengti dumblo vonias, vandentiekį ir kanalizaciją, įvesti elektros apšvietimą. Taip Birštonas buvo atgaivintas, pastatyta sanatorijų, įrengtos purvo vonios, mineralinio vandens gydyklos. Šiandien tai ištis modernus ir gausiai lankomas kurortas.

Prie Birštono kaip kurorto išgarsinimo daug prisidėjo kunigas, rašytojas, literatūros istorikas, kritikas ir pedagogas Juozas Tumas-Vaižgantas (1869-1933), ne kartą čia lankęsis ir pamėgęs šį nedidelį miestelį prie Nemuno. Gyvendamas Kaune, jis mėgo ilsėtis Birštone, gėrėtis Nemunu ir jo pakrantėmis, džiaugėsi kurorto teikiamais privalumais, aprašė net mineralinių vandenių cheminę sudėtį. Vietos gyventojai šį lietuvių literatūros klasiką laiko vietinių mineralinių vandenių „Vytautas“ ir „Birutė“ krikštądeviu, Birštono kurorto metraštininku.

Norėdami įamžinti J. Tumą-Vaižgantą ir jo nuopelnus Birštonui, miestiečiai jau prieš kelerius metus nutarė pastatyti paminklą rašytojui. 2014 metais ši idėja pradėta įgyvendinti, to ėmėsi draugijos „Lietuvai pagražinti“ nariai kartu su savivaldybe, tokia mintis aptarta ne viename susitikime, pradėtos rinkti rėmėjų lėšos. Praėjusiais metais buvo paskelbtas paminklo atrankos konkursas, o rudenį paaiškėjo, kad jį kurs skulptorius Gediminas Piekuras, pagarsėjęs tuo, kad sukūrė paminklą pirmajam Lietuvos banko valdytojui, „lito tėvų“ vadintam Vladui Jurgučiui iš išlydytų 50 centų monetų vario lydinio.

Birželio 12-ąją per titulinis Šv. Antano Paduviečio atlaikus paminklas J. Tumui-Vaižgantui buvo atidengtas skverelyje šalia Birštono Šv. Antano Paduviečio bažnyčios ir sakralinio muziejaus, o pačiame muziejuje parengta fotografijų paroda apie J. Tumą-Vaižgantą. Paminklas atspindi ypatingą J. Tumo-Vaižganto asmenybę – jis ištisės ranką tarsi kviečia geriau pažinti ir patį Birštoną, ir Birštono kurortui nusipelniusį rašytoją, kunigą, pedagogą.

Skulptūroje išgraviruotos žymiausio rašytojo kūrinio apie Birštoną – modernia eilėdara parašyto eilėraščio „Birštonuokimės“ citatos: „Visiems visiems/ Tik birštonuotis, birštonuotis.../ Be galo patriotiškai, lietuviškai“; „Birštonuokimės, birštonuokimės/ Kolei jauni esame...; „Purvai, purvų, purvais, purvuose, apsiurvink, Vytautas nuplaus, Birutė atgaivins“.

Šio eilėraščio pavadinimas „Birštonuokimės“ pasirinktas ir visos miesto šventės šūkiu. Sakraliniame muziejuje atidarytoje parodoje, skirtoje J. Tumui-Vaižgantui, galima pamatyti ir šio eilėraščio, kurio originalas saugomas Maironio literatūros muziejuje Kaune, faksimilę, ir patį tekstą, nes kūrėjo rašyseną nėra lengva iškaityti.

Parodoje, parengtoje iš Maironio literatūros muziejaus ir Birštono muziejaus rinkinių galima ap-

Paroda apie J. Tumą - Vaižgantą susilaukė didelio susidomėjimo

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Naujasis paminklas Birštone kviečia pažinti ir patį Juozą Tumą-Vaižgantą

žiūrėti 30 fotografijų, kuriose kanauninkas ir visuomenininkas Juozas Tumas atsiskleidžia kaip docentas, kunigas, mylintis, globojantis, atjaučiantis kiekvieną žmogų. Vienoje nuotraukų – ir Vaižgantas prie mineralinio vandens šaltinio Birštone.

Kunigas ir rašytojas Birštone lankėsi ir vasarodavo nuo 1922 metų iki 1932 metų, džiaugėsi atsikuriančiu kurortu. Pats išbandęs kurorto „patogumus“ – mineralinį vandenį, urvą, reklamavo jį Lietuvos spaudoje, ragindamas atvykti poilsui ir gydymuisi į Birštono kurortą. Vaižgantas mėgo čia lankytis ne tik dėl purvo ir mineralinio vandens, bet dar labiau dėl pušynėlių, kurie, anot literato, lyg rūtos žaliuoja.

Savo poilsį kurorte jis aprašydavo laiškuose giminaičiams. Viename savo laišku, 1925 metais rašytame diplomatu Petru Klimui į Paryžių, jis rašė: „Birštono parko paupio beržų alėja, gale Vytauto „gyvasis vanduo“ – šaltinis, ne šulinys. Gražybė, mokėk tik pastebėti.“

Naujasis paminklas ir paroda sakraliniame muziejuje sulaukė didelio susidomėjimo nuo pat jos atidarymo – Birštono šventės metu čia nuolat lankėsi žmonės, daugelis sakė nežinoję, kad Vaižgantas taip mėgo Birštoną ir kad jis sugalvojo pavadinimus žinomiesiems šio kurorto mineraliniams vandenims.

Juozas Tumas-Vaižgantas – ne vienintelis rašytojas, kuris mėgo Birštoną ir kurio atminimas čia įamžintas. Labai glaudus ryšys su Birštonu siejo ir rašytoją Balį Sruogą (1896-1947), kurio 120-osios gimimo metinės šiemet minimos. 1988 metais buvusi Draugystės gatvė Birštone pavadinta B. Sruogos vardu, o 1997 metais šioje gatvėje buvo pastatytas skulptoriaus Giedriaus Plechavičiaus sukurtas rašytojo paminklinis biustas.

Po įkalinimo 1943 metais Štutthofio koncentracijos stovykloje B. Sruoga 1945-aisiais grįžo į Lietuvą ir netrukus atvyko gydytis į Birštoną, atgauti čia jėgų. Būtent šiame kurorte per tris mėnesius jis parašė savo garsiąją atsiminimų knygą „Dievų miškas“, kurioje aprašė skausmingus išgyvenimus mirties stovykloje, taip pat sukūrė eilėraščių ciklą „Giesmės Viešnelei Žydriajai“.

Birželio pradžioje Birštone prasidėjo tradicinių literatūrinių renginių ciklas „Po žvaigždėtu vasaros dangumi“, ir pirmasis šios vasaros renginys buvo skirtas B. Sruogos 120-ųjų gimimo metinėms paminėti. Aktoriai Dalia Jankauskaitė ir Pijus Ganusauskas kalbėjo apie rašytojo gyvenimą, skaitė jo eilėraščius ir laiškus iš koncentracijos stovyklos žmonai ir dukrai, o muzikinį foną sukūrė žinomas džiazo muzikantas Vytautas Labutis. □

Aš – senas, bet per smarkus,
Aš jaunas, bet jau kremblus.
Aš nei šoks, nei toks biuro padaras, nebe tuo galu atsidvesiu,
Aš – mokslinuos ar plunksnintu
Ir man
Skiedžias smegenys.
Viduriai kieti,
Viduriai skysti.
Ei, tu pūsle vienatine
Ir didžiam ir mažam tuoj reikalinga, o paltarižuojasi
Skauda nykštį, tą, patį galinį
Gniaužo raumenis gramatika
Hemoroido – aukso gyslelė
Hemoroidas – invijas vaikščioja.
Akys žlibos –
Nei mergos nebemato
Ausys kurčios –
Vien „se“ begirdi, o „duok“ niekados.
Deformis kūnas, negeresnė ir siela.
Per metus žmogaus makštis susiskirsto visomis sudedamomis
Sukežėtų subyrėtų ir siela, tik dažnam jos visai nebelieka.
Čiaudulys, kosulys, vėrulyš
Ir daug daug visokių: ... lių... lių... lių.
Vieną dalį papalangink,
Antrą panidink
Trečią pasvalink
Ketvirtą palatink
Kemėruok, Persteriuok.
Rudenį visus narius surink, –
Atgal sukrauk,
Ir tu vėl – Faustas
Tai pirma vasarinės mano poezijos dalis.
O antra štai kokia.
Vyrai, moterys!
Senieji ir jaunieji,
Sveikieji, kurie norite susirgti, paliegėliai – atsigauti, blozno
pagudrėti, –
Visiems visiems visiems –

Birštoną garsinantis eilėraštis „Birštonuokimės“.

MŪSŲ SUŽEISTOS ŠIRDYS

Jadvyga Godunavičienė

Jadvyga Godunavičienė jaunystėje praėjo tradicinius pokarinio bolševikmečio kryžiaus kelius. Saulėta vaikystė – iki Antrojo pasaulinio karo – Klaipėdoje, pasibaigusi 1939 m., kai hitlerinė Vokietija užgrobė Klaipėdos kraštą. Tėvų pasitraukimas į Šventają, kur Jadvyga lankė Palangos gimnaziją. Pokaris: tėvas, apkaltintas ryšiais su partizanais ir nuteistas ilgiems metams, kalėjo Sibiro lageriuose; mama su vaikais – Jadvyga ir jos broliai Algiu – 1949 m. ištremti į Sibirą. Savo „universitetus“ Jadvyga ėjo Sibiro taigoje kirsdama medžius... Išsiugdė tvirtą valią ir jautrią sielą.

Tik 1958 m. grįžo į Lietuvą. Per draugus gavo darbą buhalterijoje. Per stebuklą buvo priimta į Vilniaus universitetą studijuoti žurnalistikos – neakivaizdiniu būdu. Su pagarba ir gerumu prisimena tuometinius Vilniaus universiteto Žurnalistikos katedros dėstytojus.

Nuo 1965 m. dirbo sovietmečiu populiaraus laikraščio „Vakarinės naujienos“ kultūros skyriuje. Darbas ją suvedė su daugeliu menininkų, rašytojų; komunikabili žurnalistė susibičiuliavo su jais. Bet 1997 metais buvo paprašyta išeiti iš darbo. Antraip – bus atleista...

Nepriklausomybės metais išleisti Jadvygos eilėraščiai (2002 m. knyga „Neišskrisk, baltas paukšti“, 2006 m. „Juodalksni, broli mano“). O dar 1994 m. „Vyturio“ leidykla parengė rinktinę „Ešelonų sesės“, kurioje buvo išspausdintas ir Jadvygos Godunavičienės „Sibiro dienoraštis“. Prisiminusi tą leidinį, noriu išreikšti pagarbą ir padėką „Vyturiui“, 1989 m. išleidusiam pirmąją knygą apie tremtį „Amžino įšalo žemėje“, kurią parengti teko laimė šių eilučių autorei.

Aldona Žemaitytė

Žmogus su šautuvu

Pokario partizanų, žemaičių, brolių Antano ir Stepono Skersių atminimui

Vaikeli, auštant tu prieik prie lango,
Pažvelk į girią –
mane nueinantį matysi.
Su milo kepure ir kryžium ant peties,
Kaip paskutinį sykį.

Sakai – ne kryžius tai, o šautuvas.
Ne ne – tai tikras medis, kuris tik retkarčiais iššauna
Į priešą arba žvėrį, iš pasalų užpuolantį
Ir tykantį išplėšti širdį.

Sakai – sudeginau namus, kuriuos abu
Užaugom.
Atleisk, manęs jau nebebus
Šioj žemėj niekada.
O gal ir liksiu, tik nematomas,
Degėsių pelenuos, prie vieškelio, kuriuo eini.

Kalėdų giesmė kirtimuose

*Sibiro kirtimų porininkei
Genutei Valkauskienei iš Gargždų*

Taigos glūdumoj ant susmegusio sniego
Tiktai mūsų ir kiškio pėdos...
Gruodis baigiasi, pūgos tęsiasi –
Lietuvoj greit Kalėdos.
O čia tik svaiginantis rūkas
Ir džeržgiantys pjūklai.
Aimanuodami griūva medžiai,
Gyvomis šakomis linguodami...
Dvi mergaitės atklydėlės
Kirviais taškome baltą liemenį.
Byra miško ašaros...
Duonos kriaukšlė sustingo į akmenį,
Juodas vakaras artyn sėlina...
Tokios tavo ir mano Kalėdos...
Traukiam traukiam atšipusį pjūklą
Ir niūniuojame „Tyliąją naktį“.

Pamiškė

Pamiškė pamiškė,
Krautuvėlė maža –
Čia mes duoną ir žibalą pirkom..
Akys žvyroduobių,
Kalbančios savo tylą
Apie pokarį, meilę ir mirtį.

Sugrįžtu
Per pušynus,
Pro dienas ir metus.
Laikas ištrina mylimus veidus.
Ir lyg senas žvejys, išlydėjęs laivus,
Vėl į švyturį užkopiu laiptais.

Tebesapnuojam traukinius

Tebesapnuojam traukinius,
Stotis pro lango grotas,
Lig šiolei tebelaukiamus
Speigynuos apraudotuos.

Tebesiklausome nakčia –
Pūga pušis kedena,
Tarsi ieškotume savęs
Po svetimus gyvenimus.

Savi pabiro šukėmis
Ir pelenais į saują.
Skausmingai grįžę mokėmės
Gyvent iš naujo.

Bet taip ir likom svetimi –
Tremti, blaškyti vėjų.
Gal tiems, kurie ne su mumis,
Taip baisiai neskaudėjo.

Misija Sibiras

Mažas Sibiro kaimas
Prie vingiuotos Usolės,
Palei upę sutūpusios
Rąstų trobos ir tvoros.
Tvano nuneštas tiltas,
Plūduriuojančios valtys,
Jaunos, dūžtančios viltys –
Kas prisiėmė kalnę:
Už likimą sudužusį,
Kai tėvynės ilgėjaisi,
Už per laikmečio užesį
Amžinybėn išėjusius?
Skausmą plukdė Usolė –
Vienas Dievas težino –
Ar mūs sužeistos širdys
Besulauks atpirkimo...

Kaimas Sibire, kuriame gyveno lietuviai.

Vilijos Filipovičienės šeimos archyvo nuotr.

„Ir stok už garbę Lietuvos...” (5)

1925–1939 m. Lietuvos sporto prizų rinkinys Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje

Rita Škiudienė

Tęsinys. Pradžia 2016 m. gegužės 28 d. „Kultūroje”

Pereinamąsias taures futboli-ninkams ir dviratininkams buvo įsteigęs operos solistas Kipras Petrauskas. Lietuvos dvirati-ninkų sąjunga 1926 m. liepos 18 d. su-rengė dviračių lenktynes Petrausko prizams laimėti. Antanas Sutkus, iš-rinktas Kauno jachtų klubo koman-doru, įsteigė taurę Kauno jachtų klu-bo ir Kauno universiteto ledo rituli-ninkų tarpusavio varžyboms. Sporto prizų steigimas tapo populiarius ir garbingas gestas. „Pavasario”, „Va-saros”, „Pabaltijo” ir kt. taurės dažnai minimos to meto spaudoje.

Keli rinkinio eksponatai yra labai įdomių – skaudžių ar beveik komiškų įvykių liudininkai. Tarpvalstybinės futbolo rungtynės įvyko Taline 1933 liepos 20 d., Lietuva – Estija 1:2 (1:0). Estų sportininkai labai gražiai pagerbė žu-vusius Lietuvos transatlantinius la-kūnus Steponą Darių ir Stasį Girėną. Prie viešbučio, kurime buvo apgy-vendinti Lietuvos sportininkai, Lie-tuvos vėliavos gedulo ženklan buvo nu-leistos iki pusės. Prieš rungtynes – pil-nos tribūnos, apie 5000 žiūrovų, tarp jų – Estijos prezidentas prof. Tenisonas, vidaus ir užsienio reikalų ministrai, Lietuvos pasiuntinybės atstovai. Pa-sigirsta liūdni trimito garsai. 19 val. su gedulo kaspinais ant rankovių įbėga Lietuvos komanda. Maždaug po 10 mi-nucių, teisėjas sušvilpia, žaidynės 1 min. stabdomos, žiūrovai atsistoja ir tylos minute pagerbia žuvusių Lietu-vos lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno at-minimą. Tuo metu iš už stadiono me-džių pasirodo 3 estų kariniai lektuvai, praskrenda virš tylos minutėje su-stingusio stadiono. Po rungtynių su-rengtose vaišėse Estijos Futbolo są-jungos pirmininkas Anderkopas ispū-dingoje kalboje išreiškia užuojautą lietuviams dėl Atlanto nugalėtojų žū-ties. Estijos futbolininkai gerai paži-nojo Steponą Darių, nes jis 1923, 1924, 1925 m. žaidė Lietuvos futbolo ko-mandoje rungtynėse su Estija. Vakare – vaišės be jokių alkoholinių gėrimų.

II Europos krepšinio čempiona-tas Rygoje 1937 m. gegužės 3–7 d. Lie-tuvos krepšininkai, tapę čempionais, laimėjo Latvijos prezidento Karlio Ul-manio vardinį prizą. Kaip rašė Jonas Narbutas, „kai Lietuvos rinktinė trau-kiniu išvyko iš Rygos ir artėjo prie Mintaujos, rinktinės palydovas E. Ra-cevičius pastebėjo, kad traukinyje nėra vienos dovanos ir, kas svarbiau-sia – meisterio dovanos, t. y. Latvijos prezidento paskirtos. Jis labai susi-jaudino. Greit paaiškėjo, kad atsargi-nis krepšininkas, kuriam šią dovaną buvo liepta paimti, jos nepaėmė iš viešbučio vestibulio. Kai traukinys su-stojo, Mintaujoje E. Racevičius išlipo iš jo ir pirmu traukiniu grįžo atgal į Rygą. Ir pačiu laiku, nes viešbučio ves-tibiulyje rado keletą jam nepažįstamų žmonių, kurie triukšmingai ginčijosi su viešbučio vedėju.

Pasirodė, tai buvo keli latvių spor-tininkai, kurie norėjo Latvijos prezi-dento dovaną paimti iš viešbučio, o viešbučio vedėjas jiems nedavė. E.

VIMPILAS Egiptas, Aleksandrija, nežinomos dirbtuvės, 1939 m.

Šilkas, siuvinėjimas mašina, Įrašas: **MILON**

Aleksandrijos (Egiptas) graikų sporto klubo „Milon“ dovana draugiškų krepšinio rungtynių su Lietuvos teniso komanda, (dalyvavusia pasauliniame stalo teniso čempionate Kaire 1939 03 07– 12 atminti.

Racevičiui tas latvių būrelis irgi mė-gino prizo neatiduoti, bet viešbučio va-dovybė priverstė juos netrukdyti. Pa-sirodo, kad kai mūsų krepšininkai ap-leido viešbutį, betvarkydami kamba-rius, darbuotojai laukiamojo kambario fotelyje pastebėjo paliktą dovaną ir apie tai pranešė viešbučio vadovybei, kuri dovaną paėmė į savo globą. Kaž-kas iš tarnautojų apie tai pranešė lat-vių sportininkams. Kol keli latvių sportininkai susigaudė ir pasirodė viešbutyje jau gerokai įtūžę ant lietu-vių krepšininkų ir apskritai ant visų lietuvių, kad palikdami tą dovaną jie norėjo įžeisti Latvijos prezidentą, o

kartu ir tautą. E. Racevičius, atgavęs dovaną, kuo skubiau atsidūrė stotyje ir pirmu traukiniu išvažiavo į Kauną.” (Narbutas J., *Sportas nepriklausomoje Lietuvoje, 1936-1940*, antra dalis, Chi-cago, , 1978, p. 77.).

Lietuvos stalo tenisininkai čem-pionate užėmė 4 vietą. Pasaulio stalo te-niso komandinis čempionatas Kaire: 1. Čekoslovakija, 2. Jugoslavija, 3. Ang-lija, **4. Lietuva**, 5. Rumunija, 6. Egiptas, 7. Prancūzija, 8. Graikija.

Lietuvos tenisininkai buvo sutarę Aleksandrijoje sužaisti draugiškas krepšinio rungtynes su Egipto graikų komandą *Milon*. „Sporto klubo atstovai

LĖKŠTĖ Dekorauta 1930 m. Nikolai Langebraun (1877–1960) porceliano dekoravimo (tapybos) fabrike (veikė 1928–1940 m.) Taline.Įrašas: **EESTI – LEEDU/ 20. JUNLIL 1933 A./ TALLINNAS/ EESTI JALGPALLI LIIT.** Estijos futbolo federacijos dovana Lietuvos futbolo lygai keturioliktoms tarp-valstybinėms futbolo rungtynėms Lietuva – Estija 1:2 (1:0), vykusioms Taline 1933 liepos 20 d., atminti.

mus labai gražiai sutiko autobusų sto-tyje, nuvežė į pirmos klasės viešbutį, paskyrė gerus maistpinigius. Papra-šėme jų parodyti mums savo garsųjį miestą. (...) Sportiniame miesto gy-venime pirmavo turtingas graikų spor-to klubas „Milonas”, šefuojamas pa-siturinčių graikų bankininkų ir pre-kybininkų. Pačiame miesto centre jie turėjo puikias patalpas, o šalia jų buvo įrengtas nedidelis krepšinio stadionas su medine pakyla ir nedidelėmis tri-būnomis žiūrovams. (...) Baisiai su-glumome, kai vakariniuose laikraš-čiuose ir reklaminiuose plakatuose pamatėme skelbimus apie būsimas sporto klubo „Milonas” rungtynes su Europos čempionais – Lietuvos krep-šinio rinktine.(...) Varžybų rengėjams ėmėme aiškinti, kad mes – Lietuvos stalo teniso rinktinės nariai, o ne krepšininkai. Bet visus mūsų argu-mentus atremdavo vienu, jų nuomone, pačiu svarbiausiu: Lietuva – Europos čempionai, jūs lietuviai – vadinasi, jūs Europos čempionai. (...) Penktuoju krepšininku klubas mums pasiūlė graiką Dntį.”Milono” komandos pa-grindą sudarė graikų kilmės žaidėjai, bet joje dar žaidė visas internaciona-las: čekas, italas, rumunas. Lietuviai atsisakė skolinto žaidėjo, nes pamatė, kad jis žaidžia graikų naudai ir baigė rungtynes tik keturiuose - Lietuva - Milonas 44:39 (25:15). Žaidė: Vilius Va-riakojis, Vladas Dzinziliauskas, Eu-genijus Nikolskis, Chaimas Duške-sas.

1937 metų vasarą. Buvo aplankytos gausios lietuvių kolonijos Amerikoje, delegacijos nariai sportininkai rungėsi su įvairių sporto šakų išeivijos spor-tininkais. Lietuvos sportininkai vi-sur buvo gražiai priimti, buvo numa-tytas tolesnis vaisingas bendradar-biavimas. Rinkinyje yra keli ekspo-natai - šios kelionės liudininkai.

Kaip rašė Kūno kultūros rūmų Kaune direktorius Vytautas Augus-tauskas 1937 m. „Fiziškame auklėjime” Nr. 3, 1936 m., lankydamasis Lietuvo-je, JAV lietuvis, čikagietis advokatas J. Bagdžiūnas- Borden pakvietė būrelį lietuvių sportininkų apsilankyti JAV lietuvių kolonijoje, susipažinti su iš-eivijos jaunimu, su jais parungty-niauti įvairiose sporto varžybose. Lie-tuvoje šis pasiūlymas buvo mielai pri-imtas, atrinkta sportininkų grupė. Be sportinių treniruočių, jie 8 mėnesius buvo mokomi liaudies dainų, nes to pa-gėidavo JAV lietuviai. Buvo nutarta vykti krepšinio, lengvosios atletikos ir sklandymo sportininkams – 15 žmonių grupei. Ją sudarė krepšininkai - Stasys Šačkus, Pranas Talzūnas, Feliksas Kriaučiūnas, Juozas Žukas, Arturas Cenfeldas, Arturas Andriulis, Zenonas Puzinauskas, Leonas Baltrūnas, leng-vaatlečiai Anupras Tamulynas, Leonas Puskunigis, Vladas Bagdžiūnas (bei jau minėti A. Cenfeldas ir S. Šačkus), sklandytojai Jonas Pyragius ir ltn. Bronius Oškinis. Buvo išigyti du sklandytuvai – „Biržietis” ir „Rūta”, kainavę tais laikais solidžią sumą – 40 000 litų. Jai buvo numatyta ne tik pa-sirodyti lietuvių kolonijose, bet ir da-lyvauti tarptautiniame JAV sklandy-mo turnyre Elmiroje.

Tęsinys kitame numeryje

VIOLONČELĖ

Atkelta iš 3 psl.

nesinori, bet yra ir dar viena, svarbesnė priežastis – violončelė. Reikia, kad kuo mažiau keistųsi temperatūra, nes instrumentui tai – labai didelis blogis. Živka svarsto: štai dabar instrumentas atšalęs, jeigu eisiu pas močiutę Bružienę, tada vėl sušils, paskui ryte vis tiek turėsiu eiti namo, violončelė vėl sušals. O dabar jau ar taip, ar taip ji sušalus – pareisiu namo, ilgai neatidarysiu futliaro, gal net iki rytdienos vakaro, tegu net neprašo nei Juliukas, nei mama, kad parodyčiau jiems savo lobį, o paskui, kai atversiu futliarą – vis tiek dar ilgai neliesiu, negrosiu, netrukdysiu, leisiu, kad instrumentas priprastų prie mūsų namų. Taip sakė mokytoja, taip Živka ir pasiryžusi elgtis.

Ne, neisiu pas močiutę, nusprendžia ji galutinai.

Tuo metu, tarsi pritardamas mergaitei, pasirodo ir mėnulis, tampa visai šviesu. Živka žengia keliu – ji truputį slidinėja, bet žingsniuuoja gana greitai. Prėjusi kapines supranta, kad dabar reiktų eiti pagrindiniu keliu gana toli tiesiai, kokį gal kilometrą, paskui sukti į kairę, tada vėl į kairę – beveik dvigubas kelias, o čia tiesiai juk būtų gerokai arčiau. Ji čiaėjusi daugybę kartų. Na, tai kas, kad reikia eiti per mišką. Truputėlį pabijosi, užtat kelias bus daug trumpesnis – miškelis šitas nedidelis, nėra ko ir baimintis. Reikia tik galvoti apie kokius nors malonius dalykus. Tada užsimiršti ir baimė nutolsta.

Mergaitė pasuka į kairę, leidžiasi nuo pylimo, tačiau slysteli, virsta, paleidžia violončelę, kuri nučiuožia žemyn. Živka persiverčia, krenta, įsminga sniege, jaučia, kad po drabužiais prilindo deginančio sniego. Mergaitė bando išsikapanoti iš pusnies, pagaliau daugmaž išsiropščia. Ji nieko neužsigavo, tačiau šaltis skverbiasi tiesiai prie odos ir degina, Živka ranka valosi sniegą, bando išsikrapštyti jį iš visur, kur tik jis sugebėjo patekti. Staiga supranta, kad pametė vieną pirštinę, bando ieškoti, tačiau pirštinė kažkur suminta sniege. Barsis mama, bet nieko tokio, pabandysiu rytoj ateiti ir susirasti.

Violončelė atrodo sveika, tik nučiuožė žemyn ir įstrigo puriame šiandienos sniege.

Kiek apsitvarkiusi mergaitė patraukia miško link, ten turėtų būti mažiau sniego, juk tik čia pusnys, miške bus geriau, tiki vaikas. Ji brenda ir brenda, tačiau ir miške sniego daug. Ima gelti pirštus, gaila, kad nebėra tos pirštinėlės. Živka eina ir eina, kūną beveik muša prakaitas, o rankos šąla. Mergaitė trumpam paleidžia violončelę ir susikiša rankas į rankoves, tarsi į movą. Šiek tiek pasišildo, tada eina toliau. Paskui vėl pasišildo ir vėl eina toliau. Keista, jau turėtų būti elektros laidams iškirsta proskyna, bet ji kažkodėl daug toliau negu visada. Živkai nejuokais šalta, ji atsitupia sniege susigūžusi ir kelias akimirkas taip tupi tarsi zuikutis. Rankas ji laiko suspaudusi tarp kelių. Paskui vėl eina, vėl brenda per sniegą, klimpdama ir klupdama. Šaltis, rodos, tyčiojasi iš mergaitės, ji trina rankas sniegu, iš pradžių tai baisiai nemalonu, bet vėliau rankos ima šilti. Tačiau tai padeda vieną, antrą kartą... Trečią sniegas jau tik šaldo. Tada Živka prisisiega drabužių ir delnus priglaudžia tiesiai prie nuogo kūno, suspaudžia juos pažastyse. Taip stovi susilenkusi – ak, kaip gera, kaip šilta rankoms. Pastovėjusi kiek, vėl eina pirmyn, juk nestovėsi amžinai, reikia eiti,

reikia eiti, čiagi netoli. Paskui atsiveria ir proskyna, tik kažkokia lyg ne taip atrodanti – bet proskyna. O atrodo ne taip tikriausiai todėl, kad ji kiek išsimušė iš tako, dabar sunku pataikyti, nes jo visai nematyti. Vis dėlto yra aiški kryptis. Živka žino, kur jos namai. Ji nueis.

Pamažu vėl ima švilpčioti, kad ir nedrąsus, tačiau vėjas. Vėl po truputį ima pustyti. Greičiau, tik greičiau, reikia eiti greičiau, ak, kokios gilios tos pusnys, kokias sunki jos našta. Ji jau velka violončelę vilkte, nešti nebeturi jėgų. Darosi tamsu, vėjas vėl užtraukė dangų debesimis. Živka atsitupia, vėl šildo rankas ir tada... tada netikėtai išvysta žiburėlį spingsintį tolumoje... tarp medžių... Kadangi tarp medžių, tai gal net nederėtų sakyti – tolumoje. Žiburėlis naktį tikriausiai turėtų gąsdinti, nes jis žiba ten, kur jo niekas nesitiki. Bet mergaitei šalta, ji pavargo ir žengia artyn, lyg į išsigelbėjimą.

Kiek paėjęsusi aiškiai pamato laužą ir aplink jį susėdusius vyrus. Tų vyrų daug ir Živkai gal net drąsiau, kad daug, matyt, kokie miško darbininkai... arba medžiotojai... Živka eina artyn, laužas apšviečia jos veidą, ji jaučia ir šilumą. Ak, kaip norisi prieiti ir pasišildyt rankas.

Sveika, Živka, sako vienas iš vyriškių. Jis barzdotas ir, matyt, pats seniausias iš visų. Ateik prie laužo, pasišildyk.

Živka neklausia, iš kur barzdočius žino jos vardą, ji eina artyn ir šildosi rankas. Ak, kaip gera. Šiluma ją užlieja, jai tampa saugu, ramu.

Prisėsk, mergaite, sako kiek jaunesnis vyrukas ir užleidžia Živkai vietą ant rąstigalio. Živka atsisėda ir žiūri iš pradžių į ugnį, o paskui pradeda tyrinėti tuos, šiaip jau gana niūrius, vyrus. Vienas jų kepa virš laužo grybą. Tikrą grybą vidury žiemos. O kitas obuolį. Ir kuo ilgiau mergaitė stebi šituos žmones, tuo jie atrodo jai keistesni. Ji jau spėjo suskaičiuoti: jų – net vienuolika.

Staiga sutreška šakos ir iš miško su glėbiu žabarų pasirodo dar vienas žmogus. Dvyliktas. Živka išsigandusi atpažįsta raudoną jo paltą. Jis numeta atneštus medgalius ant žemės ir nusišiepia mergaitei pažįstama šypsena... Tai Balandėlis. Tas beprotis iš autobusų stoties.

Jinai turi juodą dėžę, sako Balandėlis. O ką ji vežasi toje dėžėje? Gal lavoną. Živka norėtų suklykti, pasakyti, kad tai netiesa, bet nieko nesako. Juk negali visi šitie vyrai būti bepročiai. Būtų neįmanoma sutikti miškelyje šalia namų iš karto dvylika bepročių. Taip nebūna.

Ten violončelė, instrumentas, ten ne lavonas, sako Živka vyrams prie laužo. Vyriškiai žiūri ir tyli.

Pagrok mums ta violonče, sako barzdočius.

Negaliu, negaliu pagroti, dabar šalta, violončelė negali groti tokiam šaltyje. Ji mirs.

Kodėl sakai, kad šalta, juk nešalta. Pasižiūrėk į brolių Balandėlių.

Živka pasižiūri į Balandėlį ir mato, kaip tas prideda ranką prie sniego, pavėdžioja virš jo, o sniegas nutirpsta. Ir tada, Živka negali tuo patikėti, bet juk mato: iš žemės ima dygti žibuoklės.

Pagrok mums, sako barzdočius. Pagrok, pagrok, atsiliepia pritardami kiti.

Ji negali pagroti, todėl, kad ten ne instrumentas, ten lavonas, garsiai nusiukia Balandėlis.

Ne, ne, ne lavonas, nesutinka Živka, jai baisu, kad ją kaltina tokiais nebūtais dalykais, o visi gali imti ir patikėti. Živka ryžtasi ir atidaro violončelės futliarą.

Matote, sako Živka, juk tai violončelė.

Labai daili, sako barzdočius.

Pagrok mums, pagrok mums, vienas per kitą prašo vyrai.

Tikrai violončelė, vėl nusijuokia Balandėlis. Nagi, pagrok, ir mes išvesim tave iš šito miško.

Živka ima violončelę, smičių, sėdasi ant aukštesnio kelmo, violončelė per didelė ir su tokia jinai dar nėra grojus, tačiau dabar pabandys. Reikia pabandyti. Tik pirštai dega. Tiesiog dega. Ji užgroja ir melodija kyla kartu su laužo žiežirbomis, tarytum nežinomos mirštančios kalbos skiemenys, amžinai išnykstantys erdvėje.

Živka groja ir groja, o kai nutyla, Balandėlis sako, keičiam violončelę į žibuokles.

Koks kvailas pasiūlymas, pamano Živka.

Ne, ne, nesutinku.

Imk, imk mano žibuokles, maldauja keistasis žmogus. Atiduok violončelę, atiduok ją man.

Atiduok mūsų broliui violončelę ir mes tave apdovanosim, mes padovanosim tau visko, ko tu norėsi, sako vienas per kitą vyrai.

Ne, ne, bando šaukti Živilė.

Imk žibuokles, imk žibuokles, atiduok violončelę, šaukia Balandėlis ir mėto Živkai pavasario gėles saujomis.

Ne, ne, šnabžda Živka. Ji vėl groja ir skausmas teka jos pirštais, kartu su muzika.

POST SCRIPTUM

Ir kai išleido mergaitę netoli kapinių, kai jau pavažiavo gerą gabalą, jau buvo netoli Žvinienės namų, o sniego vis daugiau, kelio vis labiau nesimato. Tada Žvinienė ir sako, bet ar gerai padarėm, Adomai, kad tą vaiką taip vidury nakties paleidom. O Adomui ir pačiam neramu. Apsisuko jie, vos neužklimpo, bet apsisuko, nuvažiavo pas Bružienę, pas tą atseit Živkos močiutę. Langai tamsūs, Bružienė miega, jie prižadino, prisibeldė – ne, nebuvo jokios mergaitės, jokios Navalinskaitės, retai jinai čia užaina, tai aišku, kad nuėjo namo, tai kas jau čia dyvas, kad nuėjo namo, tai didelis gi vaikas, kelias netolimas – pora kilometrų, kas čia yr. Uždarė duris Bružienė, bet Adomas sakė Žvinieniui – ne, jeigu jau pradėjom, tai ir pabaikim, važiuokim pas Vilną. Nuvažiavo, o vaiko nėra. Atidarė Vilma duris, blaivi, kaip sakė Žvinienė, ir troboj tvarkinga. Išsigando Vilma, kad nėra mergaitės, net buteliukas, su mišinėliu vaikui, iš rankų iškrito. Ir tada tokia mintis Vilmai, kad ar nebus tik tiesiai per mišką Živkaėjusi, nes visada taip eina, taip gabalas kelio susitaupo. Paleido tada baltą šunį Mulkį nuo grandinės, užsimetė skarą, paltą ir kartu su Adomu tiesiai nematomu, tik numanomu takeliu miškan. Žvinienė su vaikais pasiliko, su Juliuku, kuris iš pradžių tik po stalu tupėjo, o paskui, net susigraudinau, sakė Žvinienė, atėjo, prisiglaudė prie manęs ir klausia, o Živilytę suras? Suras, sakau, Živilytę, suras, nebijok, vaikeli. O pačiai neramu. O mažasis juokias ir kojytėm krutina. Ir žinai, sakė seseriai Aniutei paskui Žvinienė, ir aprengti švariai, ir sauskelnių pirpirkta, ir troboj aptvarkyta ir prikūrenta, negali sakyt, kad snargliuoti vaikai pirkioj šliaužiotų. O paskui man Juliukas ir dainas dainavo, nes migdė atseit broliuką, tai lopšinę jam traukė, jau toks smagus vaikas, jau toks smagus. Gerai, kad turėjau kelias bambonkes nusipirkus. O paskui, vėliau jau, visada, kada tik išeidavo kokia kalba apie Vilną, Žvinienė nukirsdavo kaip kirviu, nu, ir kas, kad visi vaikai nuo skirtingo tėvo, bet myli juos Vilma. Myli.

O surado Živką tai šuo. Pirmas bėgo,

sniegas, kad ir gilus, bet ir šuo didelis, tai šuoliais, šuoliais. Paskui jau miške kad pradėjo ir lot, ir cypt vienu metu, jau taip, lyg raudotų, kad ne tik Vilmai, bet ir Adomui pasidarė aišku, kad surado. Vilma pasileido bėgti kiek tik galėjo, pirma Adomo bėgo. Paskui girdžiu tik, ajaaazau, ajaaazau, Vilma taip surėkė, net širdis man, regis, sustojo, sakė Adomas. Jau maniau, kad kažkas baisaus ten, o ji, mat, tamsoj kai pamatė po kojom tą futliarą nuo violončelės pusiau sniegu apneštą, tai nusigando baisiai, galvojo, kad žmogus. Bet ir buvo beveik žmogus, nes mergaitė jos, ta Živilė, pasirodo, viduj, futliarę įlindus ir užsidarius. Taip vaikas šalo, kad bandė gelbėtis, bet kodėl ji paltelį nusvilko, tai niekas nežino. Nors, sako, kad visada, kai baisiai šalta, kai ilgai šaltis žmogų veikia, tai labai miegas pradeda imt ir kažkodėl nusirengia visi, lyg eitų miegoti. Jeigu ne šuva, tai toliau gal būtume ieškoję, aplinkui, – kas ten galvon, kad futliaras guli, tik tiek, kad jau aišku, kažkur čia – vaikas. O šuva tas, Mulkis, – durnas vardas, tiesiog draskė kojom tą futliarą. Tik kilstelėjau, pasakojo paskui Adomas, ir atsidarė. O ten Živka, jau beveik be pulso. Tada mes bėgte, nusvilkau paltą, susukau vaiką ir bėgte. Ačiū Dievui, kad suspėjom. Va, ir išleisk paskui vaikus kur toliau nuo namų – eisiu, sako, pas močiutę, o matai kur nuėjo.

Živilė ilgai gulėjo ligoninėj. Mergaitė labai nušalo pirštus, jeigu kas – tuoj ir skauda. Daugiau groti nebegalėjo. O ir violončelės niekas nerado. Živka vis klausė, kur mano violončelė, kur mano violončelė, bet ieškojo nuėję, kelis kartus visą miškelį išvaikščiojo – nėra. Jeigu ir rado kas, tai pasiėmė, kur dabar surasi. Aišku, kad kas nors paėmė, juk geras, gražus daiktas. Vilma dar klausinėjo aplink žmonių, bet kad niekas nematė nei girdėjo. Kas ten ir sakys, jeigu jau paėmė, žinai, dabar žmonės tokie, kad geriau piršto burnon neikišk – nukąs.

Tiesa, įdomu, kad instrumento futliarą tai parsinešė. Tada, kai vaiką nešė, tai nei galvoj nebuvo, kad pasiimt. Vilma sako, kad aš kaip nesava buvau, negalvojau aš apie tą dėžę, tik lėčiau paskui Adomą, kad tik vaikas mano nenumirtų. Bet paskui, kai ieškojo violončelės, tai futliarą ir rado, ten pat, kur paliko. Ir labai keista, kad pilnas futliaras buvo sušalusių žibučių. Živka sakė, kad gavo už koncertą. Už kokį koncertą ir kodėl žibučių?

Iš kur vidury žiemos tos žibutės?

Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštis „Metai“, 2015 Nr. 11

